

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. Д.-р Манол Николов Рибов – член на жури в конкурс за заемане на академичната длъжност професор по научната специалност 3.9. Туризъм (География на туризма), обявен от СУ „Св.Кл.Охридски” в ДВ, бр. 80/14.10.2011 г. от доц. **Васил Христов Маринов**

Настоящата рецензия е изготвена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за неговото приложение (ППЗРАСРБ). Тя е съставена от три части и заключение, включващи изисквания към кандидата и към неговата учебна и научноизследователска дейност.

Изисквания към кандидата (чл. 29 ЗРАСРБ и чл. 60 и 61 ППЗРАСРБ)

Участникът в конкурса е роден на 25.10.1958 г. в гр. София. През 1976 г. завършва 133 ЕСПУ с преподаване на руски език в София. **Висшето** си образование получава в Софийския университет „Св. Климент Охридски”, където през 1983 г. се дипломира като магистър по география на туризма. През 1991 г. на Васил Маринов е присъдена ОНС „доктор” (кандидат на географските науки) със специалност „география на рекреацията и туризма” – шифър 01.08.14, а през 1996 г. – научното звание „доцент” по същата специалност. През 1984-1985 г. работи като организатор „културно-масова дейност” в курортен комплекс Почивно дело и курортно лечение – Банкя и като редактор в агенция „София-прес”. От февруари 1985 г. работи в катедра „География на туризма” на СУ „Св. Климент Охридски” като асистент, а от 1996 г. – е редовен доцент в същата катедра. От декември 2007 г. е ръководител на катедра „География на туризма”. В периода 1994-2010 г. изнася лекции като хоноруван преподавател във Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий” (1994-1996), Югозападен университет „Неофит Рилски” (1997), Международно висше бизнес-училище – Ботевград (1996-1997), Варненски Свободен университет „Черноризец Храбър” (2004-2010), а през 2007-2008 е доцент в катедра „Туризъм” на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”. През 1997-2001 без да напуска работата си в Софийския университет е заместник-директор и прокурист на Националния център за териториално развитие, където работи по проблемите на регионалното развитие и политика, предприемачините инструменти и подготовката за структурните фондове на ЕС и др.

Специализирал е в университетите на Франкфурт на Майн, Мюнхен и Трир (1991), Икономическия университет – Виена (1992), Манчестерския метрополитенски университет (1993, 1996, 1999), Института за изследвания Изток-Запад в Прага (1998) и е преминал през обучение за повишаване на квалификацията в NI-CO – Великобритания (1998), Националната туристическа организация на Гърция (1998), Висшата школа на министерството на вътрешните работи на Италия (1998), Висшата школа за публична администрация в Копенхаген, ITS (International Training services – London) (2002, 2005) и др.

Активно участва в разработването на законови и подзаконови актове и стратегически документи, свързани с туризма и регионалното развитие. Ръководил е работните групи за определяне на районите за целенасочено въздействие и районите за планиране в България (1999) и работната група за изготвяне на Националния план за регионално развитие (1999). Бил е заместник-председател на Комисията за населени места

на ООН (1999). Бил е член на работната група за изготвяне на Закона за туризма (1997-1998), Закона за регионалното развитие (1998), работна група 21 по преговорите за присъединяване на България към ЕС (2001), на експертните комитети към Управителния комитет по местна и регионална демокрация на Съвета на Европа по структура и функциониране на местната и регионална демокрация и изработване на юридическия инструмент за регионално самоуправление (2000-2001), на програмния и координационен комитет за един от компонентите на Седма рамкова програма на ЕС - специфична програма „Капацитет”, „Региони на знанието, изследователски потенциал и съгласуваност на политиките (2007-2008). Член е на 7 професионални организации и сдружения, три от които са международни.

Доц. д-р Васил Маринов е единствен кандидат по конкурса. От направената проверка по документи се вижда, че нарушения по конкурса не са допуснати. Спазени са законовите изисквания и изискванията на СУ „Св. Климент Охридски”.

Изисквания към учебната дейност

(чл. 29 (4) и чл. 29 „б” (2), т. 1 от ЗРАСРБ и чл. 61 (2), т. 1 от ППЗРАСРБ)

Кандидатът изнася лекции по **учебните дисциплини** Туристическо търсене и поведение, Туристическа политика и планиране, Туристическо райониране, Разработване и управление на проекти в туризма, Инструменти на политиката на сближаване на ЕС, Туристическа политика на страни от ЕС пред студенти от специалност „Туризм” в ОКС „бакалавър” и „магистър”. Учебната му натовареност за учебната 2010/2011 г. е **535 ч.** при норматив за университета 270 ч.

Кандидатът има публикувани 11 учебника и учебни помагала, от които 9 са публикувани след придобиване на научно звание „доцент”. От тях пряко свързани с преподаваните учебни дисциплини са **3 учебника** (№№ 2, 4 и 6), в т.ч. 1 публикуван и на английски език (№ 6) и **4 учебни помагала** (№№ 1, 5, 8, 9).

През последните пет години кандидатът е бил научен ръководител на 31 дипломанти. От ръководените от него докторанти двама са успешно защитили, а трима са в процес на обучение.

Изисквания към научноизследователската дейност

(чл. 29 (1), т. 3, т. 4, чл. 29 „б” (2), т. 2 от ЗРАСРБ и чл. 60 (1) т. 3 и т. 4, чл. 61 (2) т. 2 от ППЗРАСРБ)

За участие в конкурса кандидатът е представил **88 публикации**, с общ обем 5 378 страници. В тях се включени **11 монографии** (от които 3 в чужбина), и 9 части (глави) от колективни монографични трудове, **10 студии** (от които 1 в чужбина), **9 статии** (от които 1 в чужбина), **31 доклада** (от които 4 в чужбина), **9 приложни разработки** (от които 5 в чужбина), **9 учебници и ръководства** (от които 2 в чужбина). Депозирани са и 10 непубликувани приложни **разработки**.

От представените трудове поради сравнително популярният им характер не се приемат за рецензиране посочените под номер 55 („Областта и националният план за регионално развитие”) и 59 („Регионално планиране и национален план за регионално развитие”). Друг мотив за отказ от рецензиране е съществено припокриване на текстове от съдържанието, което се констатира в публикации № 54 (с № 10), №№ 67 и 68 (с № 18). № 73 (с № 19). Като непряко свързана с темата на конкурса се определя публикацията под номер 3 („Методическо ръководство за изготвяне на стратегия за организационно развитие”).

С редуциране на посочените публикации за рецензиране се приемат 81 труда, вкл. и 10 непубликувани приложни разработки с общ обем 5206 стр.

Таблица 1
Вид и обем на публикациите след първата хабилитация, приети за рецензиране

№	Вид на публикациите	Брой	Номерация в списъка на публикациите	Брой страници
1	Монографии	11	10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20	1565
2.	Глави (части) от монографии	9	21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29	155
3.	Студии	10	30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39	228
4.	Статии	9	40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48	43
5.	Доклади	25	49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79	237
6.	Публикувани приложни разработки	9	80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88	878
7.	Непубликувани приложни разработки (избрани)	10	89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 98	720
8.	Учебници и учебни помагала	8	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9	1380
	Общо	91		5206

Приетите за оценка публикации са **рецензирани** от хабилитирани преподаватели на СУ „Климент Охридски”, Икономически университет – гр. Варна, ЮЗУ и други научни организации.

Публикациите на кандидата са **отпечатани** в университетски издателства и други образователни институции, вкл. и от международни организации. Значителна част от тях са достъпни в интернет. Начинът на разпространение на публикациите дава възможност на заинтересованите страни да се запознаят с тях.

От приетите за рецензиране трудове 35 са **самостоятелни**, а 56 са в **съавторство**, като в 30 от тях кандидатът е първи автор. За повечето от монографиите, учебниците и приложните разработки участието на авторите е отбелязано в самите публикации, а за тези от тях, за които това не е направено (№ 6, 9, 13 и 88) е представен разделителен протокол или уверение от издателя.

Кандидатът е участвал активно в **разработването и изпълнението на национални и международни изследователски и приложни проекти** (общо 87 проекта, от които след първата хабилитация – 78). По-важни от тях са: Туристическо развитие на общините Банско и Разлог (1996), План за управлението на курортните зони Банско и Боровец (1996), Концепция за статута, класификацията и управлението на големи туристически комплекси (1998), Анализ на регионалната политика в страните от Централна и Източна Европа в процеса на присъединяване към ЕС (1998), Стратегия за устойчиво регионално развитие на област Велико Търново (2000), Проект на пета приоритетна ос от Националния план за развитие в рамките на специалната подготвителна програма за фондовете на ЕС в България (2000), Стратегия за регионално развитие на област Русе (2001), Национално проучване на чуждестранните посетители Зима 2001 (2001), Укрепване на общинския и регионален капацитет в Югоизточния район (2001-2004) и неговото национално разпространение (2004-2005), Концепция за териториално развитие на туризма в Република България (2003), Критерии и териториален обхват на местата с туристически потенциал в България (2004), Разработване на пилотна интегрирана инвестиционна схема за регионално развитие за Североизточния район по програма ФАР (2005), Оценки на капацитета за използване на фондовете на ЕС от областните и общинските органи (2004, 2006), неправителствените организации и бизнеса (2006),

Национален доклад за развитие на човека за България 2006: Оценка за готовността за фондовете на ЕС (2006), Проект на закон за регионалното развитие на Молдова (2006) и Проекта на Национална стратегия за регионално развитие на Молдова (2007), Оперативна програма регионално развитие (по специално разделите за туризма, анализ на проектното търсене) (2006-2007), Техническа помощ за подготовка на проекти за програмата за трансгранично сътрудничество между България и Турция 2007-2013 (2007-2008), Основни насоки за осъществяване на туристическо райониране на България (2008), Усъвършенстване на българската нормативна база и определяне на мерки за стимулиране на туристическата дейност в България (2008), Средносрочна рамкова инвестиционна програма на Държавната агенция по туризъм и на проектни фишове за операция 3.3 на ОП Регионално развитие „Национален туристически маркетинг” (2008, 2009), План за текуща оценка на ОП Регионално развитие (2009), Укрепване на капацитета на управляващия орган на ОП Регионално развитие (2009), Наръчник за насърчаване на вътрешния туризъм (2009-2010), Устойчивото регионално развитие на Украйна (2010), Децентрализацията в Албания – анализ на регионалните различия (2010), Регионален анализ за подготовката на район Вест (Румъния) за програмния период след 2013 г. (2010-2011), Развитие на регионалната политика в Сърбия (2011).

От справката за цитиранията на кандидата е видно, че общият брой на цитиранията е 565, а на индексиранияте публикации е 37.

Оценка на публикациите

В тематично отношение продукцията, с която кандидатът участва в конкурса, е сравнително разнородна. В нея обаче преобладават публикациите, които са в съответствие с обявения конкурс. Съдържателният анализ на тези публикации намира израз в диференциация на представеното в тях научно познание и обособяването в 6 тематични направления, както следва:

1. Географски особености и райониране в туризма
2. Анализ на туристически дестинации
3. Туристическа политика и планиране
4. Туристическо търсене
5. Устойчиво туристическо развитие
6. Регионално развитие и кохезионна политика на ЕС

Декомпозирането на тематичните направления разкрива различни нива на дълбочина на знанията за географията на туризма и създава условия да се извърши анализ на относително обособени системи от знания.

Както вече се отбеляза първото от различните направления се отнася за **географските особености и районирането в туризма** (№ 26, 27, 28, 35, 44, 47, 75, 76, 89, 96, 98). В публикациите, включени в това направление кандидатът доразвива критериите, показателите и методите за идентифициране и типология на туристическите райони. Разработена е подробна методология за анализ на териториалната структура. Определени са насоките за териториалното развитие. Установени са основните проблеми в съвременните териториални структури на туризма, като е обърнато особено внимание на изчерпването на капацитета на традиционните курорти и ареали при слабо използване на потенциала на останалата част от страната. Подчертана е моноструктурната зависимост от морския туризъм и териториалните диспропорции в развитието, както и устойчивостта на териториалната структура. Констатирана е недостатъчно развитата инфраструктура във вътрешността на страната, като са отбелязани някои проблеми на планирането на туристическото развитие, свързани пряко с районите.

Другото тематично направление се отнася за **анализа на туристическата дестинация** (№№ 21, 22, 23, 31, 42 и др.). В публикациите от това направление е

установена осигуреността, състоянието и динамиката в развитието на туризма в Черноморието, както и в районите за трансгранично сътрудничество с Турция и Македония. Аналогични изследвания са проведени в София, Банско, Великотърновска област, Русенска област и др. С много вещина и прецизност са определени особеностите на природните и антропогенни туристически ресурси, предлаганите основни и допълнителни туристически услуги и туристическите потоци в изследваните райони и градски агломерации.

Третото тематично направление третира въпросите, свързани с **туристическата политика и планиране** (№№ 4, 5, 6, 30, 37, 40, 41, 43, 48, 52, 57, 66, 70, 74, 85, 90, 91, 92, 94). В публикациите от това направление са разработени концепции, политики, стратегии, методи и модели за развитието на туризма на местно, регионално и национално равнище. Предложена е технология за планиране на развитието на туристическите дестинации. Особен интерес представлява изготвената от кандидата методика за сравнителен анализ на нормативната база и организационните структури в туризма. В резултат на задълбочени проучвания е установена силната зависимост на институционалната структура на туристическата политика от фактори на природната, икономическата, социалната и политическата среда. Подчертана е насочеността на туристическото търсене към дестинации, предлагащи цялостен туристически продукт, а не към услугите на отделни предприятия. Освен това е установено, че отделните туристически услуги са комплементарни и се характеризират с наличието на положителни и отрицателни синергетични ефекти. Кандидатът правилно е установил, че както туристическото предлагане, така и туристическото търсене са фрагментарни и същевременно са пространствено разделени, което затруднява маркетинговата дейност на предприятията, особено на по-отдалечените външни пазари. Доказано е също така, че множествеността на субектите на туристическото предлагане води до разнопосочност и конфликти на интереси и налага търсенето на механизми за координиране на тяхната дейност. Всичко това обяснява необходимостта от управленската намеса на държавата, общините и различните организации в туристическото развитие, което е и смисълът на туристическата политика.

Следващото тематично направление се отнася за **туристическото търсене** (9, 13, 33, 34, 39, 49, 51, 65, 76, 77, 78, 79, 80). В публикациите, включени в това направление е извършена оценка на националните пазари на България по групи страни и на тази основа е ситуирана туристическата политика. Специално внимание е отделено на тенденциите и особеностите, констатирани в пътуванията на българските туристи. Изследвано е търсенето на екотуризма в България. Предложена е методика за количествена оценка и анализ на туристопотоците на местно ниво. Кандидатът е извършил конкретни проучвания на туристическото търсене и в тази връзка е предложил регионална информационна система за неговото наблюдение. Проучени са заведенията за настаняване, динамиката на туристическите потоци, социално-демографския профил на посетителите и поведението на туристите. Разработен е цялостен профил на туристите по географски, геодемографски и социално-икономически признаци.

В две публикации е представено тематичното направление, свързано с **устойчивото развитие на туризма** (№№ 32 и 50). В тях се предлага модел на устойчивото развитие на туризма и се дефинират проблемите, възпрепятстващи това развитие в България, като се отделя особено внимание на основните насоки на политиката за устойчиво развитие. Анализирани са факторите и условията за развитието на туризма в България. Установено е, че туризмът в България има потенциал за устойчиво развитие. В тази връзка се отбелязва, че предложеният модел на устойчиво развитие като баланс на интереси, респективно като решаване на конфликти между различните интереси, е подходяща основа за формиране на необходимите стратегии. Подчертано е ключовото значение на стратегически ориентираното мислене и поведение при вземането на управленски решения.

Последното от разглежданите тематични направления е посветено на **регионалното развитие и кохезионната политика на ЕС** (№№ 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 29, 36, 38, 45, 46, 53, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 71, 72, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 93, 95, 97). Предложен е диференциран метод за оценка на системите за планиране на регионалното развитие. Разработен е модел за стратегическо планиране на развитието на местно и регионално равнище. Създадена е методика за оценка на стратегиите и политиките за регионално развитие. Изготвен е инструментариум за регионален анализ, оценка на регионалните различия, идентифициране и типология на райони с различно предназначение. Предложена е методика за оценка на капацитета за участие в използването на фондовете на ЕС. Кандидатът правилно отбелязва, че при стратегическото планиране всеки модел трябва да бъде съобразен с конкретните условия и адаптиран към тях. Съществуват обаче редица изисквания, принципи и фактори за успех, които до голяма степен са общовалидни. Въз основа на личните наблюдения на кандидата върху практиката в България е разработен цялостен модел на планиране на местното и регионално развитие. В него наред със съдържанието на плановия документ се акцентира и върху своевременното и подходящо определяне на предназначението и обхвата на стратегиите, наличието на адекватни знания и разбиране за същността и аспектите на развитието, на неговите движещи сили и участници и особено върху необходимостта от фокусиране върху осигуряване на изпълнението на плана от самото начало на процеса на планиране.

Извършената оценка на публикациите показва, че изследваните от кандидата проблеми обхващат широка научна област. Някои от тях са **традиционни**, но по редица съображения се налага да бъдат проучени отново. Това се отнася например за проблемите, свързани с географските особености на туристическото развитие (№№ 27, 28 и 47), анализа на туристическото търсене (№№ 39, 65, 80) и на туристическите дестинации (№№ 21, 22). Други проблеми се квалифицират като **нетрадиционни** и се отнасят до туристическата политика и планирането (№№ 30, 37, 41, 52, 57, 66, 74, 90, 91, 94), устойчивото развитие на туризма (№ 32, 50), регионалното планиране и кохезионната политика на ЕС (№№ 4, 5, 6, 7, 8, 16, 17, 18, 19, 20, 38, 45, 97).

Извършеното разграничаване на изследваните от кандидата проблеми е до голяма степен условно по простата причина, че няма прецизен критерий за квалифициране на проблемите на традиционни и нетрадиционни. И въпреки това, подобна диференциация е оправдана и наложителна от евристична практическа и методологическа гледна точка.

Посочените приноси в шестте тематични направления и в коментара за традиционните и нетрадиционни изследвания представляват трансформиране на научното знание от фундаментално в конкретно-приложно знание и очертават процеса на усъвършенстване и изменение на практиката в географията на туризма.

Независимо от безспорните постижения в рецензираните трудове бяха констатирани и някои **незначителни пропуски**, а именно:

1) Проучен е много широк кръг от въпроси, форми на проявление и специфични изисквания към различни процеси и явления, което е попречило на кандидата в отделни публикации да бъде напълно изчерпателен при изследването на конкретни въпроси на туристическото и регионалното развитие. (например №№ 50, 60, 64)

2) Макар и епизодично, някои от изследваните въпроси не са с достатъчна насоченост към тематиката на обявения конкурс (№№ 40, 82).

3) В единични случаи позоваването на литературните източници е информативно и не е използвано като основа за идеи, отразяващи авторовото виждане. (№№ 2, 8)

4) В отделни публикации преобладава характерното за учебната литература фактологично знание и индуктивни обобщения. Възприет е и типичният за тази литература подбор и групиране на съдържанието (№ 21, 22).

Изтъкнатите критични бележки по никакъв начин не омаловажават значимостта на научната продукция на кандидата. Представените за рецензиране трудове са с добре

структуриран езиков текст, с композиционна схема, осигуряваща необходимата архитектура, характерна с определена разчлененост и организираност на текста. Изследваните проблеми се отличават с ясно формулирана цел, задълбочено проучване и полезни за практиката изводи и препоръки. **Стилът на кандидата** е ясен и недвусмислен. Логичната мисъл, присъща на трудовете, допринася да се затвърди впечатлението за доброто познаване на изследваните проблеми. Приносите на кандидата **са негово лично дело**. **Библиографският апарат** е ползван коректно. Преобладаващата част от използваните от кандидата източници са от периода 1995-2008).

В заключение, въз основа на оценката на представените за рецензиране публикации и установените научни приноси и пропуски могат да бъдат направени следните изводи за кандидата:

- 1) В конкурса той е единствен кандидат
- 2) Отговаря на изискванията да притежава научно-образователната степен „доктор” и академичното знание „доцент”.
- 3) Осигурена му е необходимата аудиторна и извънаудиторна заетост.
- 4) Има публикувани 3 учебника, 2 от които в съавторство, непосредствено свързани с конкурса.
- 5) Чете лекции и води упражнения по 6 дисциплини, в т.ч. 2 в ОКС „бакалавър” и 4 в ОКС магистър, които са пряко свързани с конкурса
- 6) Осъществява научно ръководство на 5 докторанти, 2 от които са успешно защитили
- 7) Бил е научен ръководител на 31 дипломанти
- 8) Представена е и е приета за оценка научна продукция включваща 91 труда с общ обем 5206 стр., в т.ч. 11 монографии, 9 части от монографии, 10 студии, 9 статии, 25 доклада, 9 публикувани приложни разработки, 10 непубликувани приложни разработки, 8 учебници и учебни помагала.
- 9) 27 от представените трудове са публикувани на английски, немски и френски език.

В своята съвкупност рецензираните публикации съдържат **безспорни научно-приложни приноси**, с които се доразвива теоретичното познание и се усъвършенства методическия инструментариум за решаване на значими проблеми географията на туризма. **Общата ми оценка** по критериите и показателите за учебната и научно-изследователската дейност показва, че доцент д-р **Васил Христов Маринов отговаря на изискванията** на чл. 29 и чл. 29 „б” от ЗРАСРБ и чл. 60 и 61 от ППЗРАСРБ за заемане на академичната длъжност **професор** по научната специалност **3.9 Туризм (география на туризма)**.

София, 27.01.2012 г.

Рецензент:

(проф. д-р М. Рибов)